



ISSN 2080-1807

TORUŃSKIE STUDIA BIBLIOLOGICZNE  
2015, nr 1 (14)

**Marta Pękalska**

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

e-mail: marta.pekalska@znio.pl

# Wrocławski ruch wydawniczy lat 1945–1953

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2015.002>

**STRESZCZENIE:** Lata 1945–1953 we Wrocławiu to czas odbudowy miasta i tworzenia zupełnie nowej społeczności, jej życia kulturalnego, oświatowego i naukowego. Jednym z wielu problemów życia codziennego nowych mieszkańców był brak polskiego słowa drukowanego. Obok powstawania bibliotek i wypożyczalni, duże znaczenie dla zaspokojenia tych potrzeb miało uruchomienie działalności wydawniczej. Podjęło ją około 50 instytucji – profesjonalne oficyny, księgarnie, ale także towarzystwa, instytucje naukowe, urzędy, partie polityczne, czy wreszcie sami autorzy lub ich rodziny. Najważniejszą wśród nich rolę odegrały instytucje prywatne.

**SŁOWA KLUCZOWE:** 1945–1953; ruch wydawniczy; Wrocław; wydawnictwa.

## Wprowadzenie

Jakże chcemy budować polskość na tych Ziemiach bez książki polskiej?<sup>1</sup>, „Ludzie czekają na książki”<sup>2</sup>, „najwyższy czas by książka przestała być luksusem na Ziemiach Odzyskanych”<sup>3</sup> – tak wrocławska prasa pisała o niezwykle trudnej sytuacji nowych mieszkańców miasta. W roku 1945

<sup>1</sup> T. Tułasiewicz, *Problemy kulturalne na Dolnym Śląsku*, „Pionier” 1945, nr 30, s. 3.

<sup>2</sup> K. Ładowa, [Ludzie czekają na książki] „Pionier” 1945, nr 49, s. 3.

<sup>3</sup> (H), *Książka Ziem Odzyskanych*, „Słowo Polskie” 1946, nr 45, s. 4.

niemal całkowita wymiana społeczeństwa Wrocławia spowodowała, że po dawnych „breslauerach” pozostało dużo książek niemieckich (wywożonych do Polski centralnej na sprzedaż, ale też bezmyślnie niszczone), nowi wrocławianie zaś odczuwali dotkliwy brak polskiego słowa drukowanego.

Regularna działalność wydawnicza w powojennym Wrocławiu podjęta została stosunkowo późno, co wynikało w dużej mierze z olbrzymich zniszczeń infrastruktury miejskiej (w tym drukarni i bibliotek), ale też braku poczucia bezpieczeństwa (dlatego część osób rezygnowała z osiedlenia się we Wrocławiu, a Dolny Śląsk nazywano „Dzikim Zachodem”).

Mimo że wiele tekstów poświęcono dziejom odbudowy miasta i tworzeniu nowej społeczności po 1945 r., powojenny świat książki we Wrocławiu nie doczekał się nadal dokładnego opisu. Tworzonym w pionierskim okresie instytucjom książki poświęcano dotychczas trochę tekstów popularnych i wspomnieniowych, ale jedynie biblioteki i drukarnie doczekały się pełniejszego opracowania<sup>4</sup>. Księgarnie tych lat opisywał w „Kalendarzu Wrocławskim” najważniejszy kronikarz i uczestnik wydarzeń Zbysław Arct razem z pierwszym księgarzem powojennego Wrocławia – Tadeuszem Jarmickim<sup>5</sup>. Działalność wydawnicza miasta z lat 1945–1953 komentowana była na bieżąco w lokalnej prasie<sup>6</sup>, a w późniejszych latach była dość ogólnie wspominana w tekstach poświęconych historii wrocławskiego<sup>7</sup> lub dolnośląskiego ruchu wydawniczego<sup>8</sup>. Biogramy najważniejszych postaci opublikowano w kolejnych tomach *Słownika Pracowników Książki Polskiej*. Autorka, zajmując się od kilku lat

---

<sup>4</sup> R. Zawadzki, *Dwadzieścia lat bibliotek i czytelnictwa we Wrocławiu*, „Rocznik Wrocławski” t. 9/10: 1965/1966, s. 30–49; W. Zgorzelski, *Dzieje wrocławskiej poligrafii (1945–1982)*, „Roczniki Biblioteczne” t. 31: 1987, z. 2, s. 263–280.

<sup>5</sup> Trzy najważniejsze teksty to: Z. Arct, *Pierwsze księgarnie państwowe we Wrocławiu*, „Kalendarz Wrocławski” 1970, s. 221–228; Z. Arct, T. Jarmicki, *Księgarstwo spółdzielcze we Wrocławiu*, „Kalendarz Wrocławski” 1971, s. 177–187; tychże, *Księgarnie prywatne we Wrocławiu 1945–1949*, „Kalendarz Wrocławski” 1973, s. 280–284.

<sup>6</sup> J. Lewański, *Wrocławski dorobek wydawniczy*, „Zeszyty Wrocławskie” R. 1: 1947, nr 3, s. 160–163.

<sup>7</sup> J. Trzynadłowski, *Wrocławski ośrodek wydawniczy – początki i rozwój*, „Sobótka” R. 20: 1965, nr 1a, s. 177–189; L. Stankiewicz, *Edytorstwo w województwie wrocławskim*, „Rocznik Dolnośląski” t. 2: 1973, s. 93–110.

<sup>8</sup> A. Majkowska-Aleksiewicz, A. Pilak, *Działalność wydawnicza Dolnego Śląska w latach 1945–1950*, „Studia o Książce” t. 1: 1970, s. 185–201.

wrocławskim światem książki lat 1945–1953, poświęciła ówczesnemu ruchowi wydawniczemu kilka tekstów<sup>9</sup>. Celem niniejszego artykułu, opierającego się na wynikach dotychczasowych badań, jest przedstawienie wszystkich, bardzo różnorodnych, instytucji wrocławskich prowadzących działalność wydawniczą oraz scharakteryzowanie ich repertuaru wydawniczego<sup>10</sup>.

Poważnym problemem, na który wielokrotnie zwracano uwagę, jest brak lub fragmentaryczność źródeł. Już w roku 1966 Zbysław Arct, najaktywniejszy kronikarz księgarstwa Wrocławia i regionu, spisując swoją niezwykle interesującą relację „Pionierzy, których znałem: wspomnienia księgarza wrocławskiego z lat 1945–1949”, narzekał na brak źródeł do odtworzenia historii tych pierwszych lat, tłumacząc:

może inaczej traktowałbym dokumentację z pionierskich lat mojej powojennej działalności. Nie dopuściłbym, chyba do ich zaginięcia z chwilą, gdy uległy urzędowemu przedawnieniu. Może utrwaliłbym też zdarzenia drobne, na pozór mało ważne, ale układające się w mozaikę tamtych ciekawych lat. Wówczas jednak nie zdawałem sobie sprawy, że te drobne fakty i falciki, że zwykłe kontakty ze zwykłymi ludźmi mogą być dla przyszłości ważne, że z nich można będzie lepiej poznać te pełne patosu poświęcenia czasy. Wówczas żyłem pracą bieżącą [...] Nie było czasu na zastanawianie się nad daleką przyszłością, w której nasza działalność stanie się historią, a jej dokumentacja urośnie do rangi zabytku<sup>11</sup>.

---

<sup>9</sup> M.in. M. Pękalska, *Wrocławskie kontynuacje krakowskich i lwowskich tradycji księgarsko-wydawniczych. Ludzie i instytucje*, [w:] *Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 214–227; też, *Odbudowa świata książki we Wrocławiu w latach 1945–1953*, [w:] *Książka biblioteka informacja. Między podziałami a wspólnotą*, t. 3, Kielce 2012, s. 139–154; też, *Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1945–1953, Kraków – Wrocław*, [w:] *Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*, t. 11, Kraków 2014, s. 141–156.

<sup>10</sup> Autorka przygotowuje osobną publikację, w której obszernie przedstawi całość problematyki ruchu księgarsko-wydawniczego (w tym drukarstwa) Wrocławia w latach 1945–1953.

<sup>11</sup> Zakład Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej w Warszawie: Archiwum Stowarzyszenia Księgarzy Polskich [dalej: ZDK BN: Archiwum SKP], nr inw. 121: Z. Arct, *Pionierzy, których znałem: wspomnienia księgarza wrocławskiego z lat 1945–1949*, mps 1967, s. 1.

O ile jednak dzieje księgarstwa można odtworzyć względnie szczegółowo m.in. na podstawie zachowanych archiwaliów Związku Księgarzy Polskich [dalej: ZKP], szczególnie kwestionariuszy Komisji Weryfikacyjnej ZKP i Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek [dalej: PTWK] (przechowywanych w Bibliotece Narodowej i Archiwum Akt Nowych w Warszawie), dokumentów ze spuścizny Feliksa Pieczętkowskiego, szczątkowych akt wrocławskiego „Domu Książki” czy uzupełniająco akt instytucji wojewódzkich i centralnych, to działalność wydawnicza, szczególnie mniejszych placówek, napotyka na poważne trudności. Po niektórych z nich jedynym śladem są poszczególne edycje, katalogi, informacje prasowe i akta Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. Ale przecież i tak duża instytucja z tradycjami, jaką jest Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, nie posiada dokumentacji swojej działalności z lat 40.

Wyjaśnienia z pewnością wymagają ramy czasowe artykułu. Autorzy omawiający początkowy okres powojenny najczęściej jako daty graniczne przyjmują lata 1945 i 1950 lub 1956 r. W przypadku wrocławskiego ruchu księgarsko-wydawniczego (a szczególnie działalności wydawniczej) uzasadnione jest przyjęcie za końcową datę okresu pionierskiego dnia 27 czerwca 1953 r., gdy ostatnia niezależna (w znaczeniu nie-państwowa) oficyna w tym mieście, Wydawnictwo Ossolineum – na podstawie zarządzenia Rady Ministrów nr 92 z 27 czerwca 1953 r. – przekształcona została w przedsiębiorstwo państwowe na pełnym rozrachunku gospodarczym<sup>12</sup>.

Pierwsze wrocławskie druki w języku polskim w roku 1945 związane były z działalnością i zapotrzebowaniem tzw. Grupy Operacyjnej i two-

---

<sup>12</sup> Cały Zakład Narodowy im. Ossolińskich, do 1939 r. prywatna fundacja, a po 1945 r. instytucja państwowa o charakterze społecznym (podległy bezpośrednio Prezydium Rady Ministrów [dalej cyt.: RM], dotacje na działalność otrzymywał także z Ministerstwa Oświaty. Jednocześnie opiekę merytoryczną sprawowało także Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, mające status organizacji wyższej użyteczności), został uchwałą RM 36/53 z 10 stycznia 1953 r. przejęty z dniem 1 lipca 1953 r. przez Polską Akademię Nauk (opublikowana dopiero w roku 1967). Odtąd aż do 31 grudnia 1994 r. (do kiedy oficyna pozostawała w strukturze PAN) Wydawnictwo nosiło nazwę Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN. Nazwa została ustalona w §5 uchwały RM oraz uchwał Prezydium PAN z 5.5.1953. Zob. Archiwum Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, syg. LVIII 1; *Zakładowi Narodowemu imienia Ossolińskich w stu pięćdziesięciolecie istnienia Wrocławska Drukarnia Naukowa*, Wrocław 1967, s. [11–12].

rzęcej się nowej polskiej administracji pod kierownictwem prezydenta miasta Bolesława Drobnera<sup>13</sup>. Na początku maja uruchomiono przy ul. P. Skargi dawną drukarnię prasową Neue Breslauer Nachrichten, odtąd Drukarnię Miejską (od 1947 r. Drukarnię Spółdzielni Wydawniczej „Wiedza”), i tu 12 maja wydrukowano pierwszy druk w języku polskim – odezwę prezydenta miasta Bolesława Drobnera<sup>14</sup>. Miesiąc później działała już Wrocławska Drukarnia Naukowa przy ul. Świerczewskiego, w lipcu rozpoczęły pracę Zakłady Kartograficzne przy ul. Kościuszki, a w listopadzie – Wrocławska Drukarnia Akcydensowa przy ul. Kazimierza Wielkiego. Początkowo jednak z wrocławskich drukarni korzystały przede wszystkim organizujące się urzędy i instytucje państwowe. Przypomnijmy, że nawet pierwsza gazeta wrocławska – „Pionier” – aż do września 1945 r. drukowana była w niedalekiej Legnicy. To w tym mieście, nieporównywalnie mniej zniszczonym, miały początkowo (do września) swoje siedziby organy administracji państwowej i redakcje czasopism. Przez przypadek pierwszą polskojęzyczną książką rozprowadzaną szeroko w powojennym Wrocławiu był *Katechizm katolicki dla archidiecezji wrocławskiej*, wydrukowany w roku 1931 r. na zlecenie kardynała Adolfa Bertrama, ówczesnego arcybiskupa wrocławskiego. Do edycji przedwojennej dołączono jedynie aktualny wstęp ks. Kazimierza Lagosza<sup>15</sup>. Pierwszą książką polską wydaną przez polską oficynę w powojennym Wrocławiu był *Janko Muzykant* Henryka Sienkiewicza, opublikowany pod koniec września 1945 r. Na stronie tytułowej jako wydawca figurowało Kuratorium Okręgu Szkolnego Wrocławskiego, ale faktycznym nakładcą była Książnica Spółdzielcza Związku Nauczycielstwa Polskiego, działająca od 10 września 1945 r. przy ul. Nowowiejskiej, a od połowy października

---

<sup>13</sup> Więcej o wydawanych wówczas na Dolnym Śląsku, w tym Wrocławiu, drukach ulotnych zob. A. Firlej-Buzon, *Druki ulotne i okolicznościowe jako źródło do badań dziejów i kultury Dolnego Śląska lat 1945–1956*, Wrocław 2013.

<sup>14</sup> T. Mikulski, *Drukarstwo na Dolnym Śląsku*, „Przegląd Zachodni” 1947, z. 3, s. 562–564; A. Skiba, *Jubileusz XX-lecia Zakładów Graficznych RSW „Prasa” we Wrocławiu*, „Wiadomości Graficzne” 1965, nr 7, s. 15; B. Kleszczyński, *Polscy drukarze w polskim Wrocławiu: to już prawie pół wieku...*, „Poligrafika” R. 21: 1969, nr 4, s. 91–92; W. Zgorzelski, dz. cyt., s. 266.

<sup>15</sup> Niemal cały nakład książki został odnaleziony w piwnicy zburzonej drukarni R. Nischkowskiego przy ul. Szewskiej 43, przyszej Drukarni Archidiecezjalnej. Zob. A. Zawisza, *O pierwszej książce polskiej we Wrocławiu w 1945*, „Kalendarz Wrocławski” 1984, s. 309–311.

prowadząca tam księgarnię. Nowela Sienkiewicza była pierwszym z czterech tomów serii „Szkoła Dolnośląska. Biblioteczka dla Młodzieży Szkół Powszechnych”<sup>16</sup>. Pod koniec 1947 r. Książnica połączyła się z wrocławską filią krakowskiej spółdzielni księgarskiej, tzw. Małym Czytelnikiem, tworząc „Książnicę Spółdzielczą „Placówka”. Działalności wydawniczej już nie prowadziła, a pod koniec lipca 1950 r. została zlikwidowana w ramach ogólnopolskiej akcji centralizacji ruchu spółdzielczego<sup>17</sup>.

## Wydawcy prywatni

Jako pierwszy działalność we Wrocławiu rozpoczął Zbysław Arct<sup>18</sup>. Już w październiku 1945 r. przyjechał z Łodzi na Dolny Śląsk i od razu zamówił, w legnickiej drukarni „Czytelnika”, druk pierwszej publikacji przyszłej oficyny – *Wesołej gromady* Janiny Porazińskiej. Dotychczasowa firma „M. Arct Zakłady Wydawnicze” została po wojnie podzielona przez rodzinę. W Warszawie pozostało Wydawnictwo Stanisława Arcta<sup>19</sup>, które z dawnego repertuaru przejęło przede wszystkim słowniki, encyklopedie i nuty. Powstała we Wrocławiu spółka Zakłady Wydawnicze M. Arcta SA we Wrocławiu<sup>20</sup>, założona przez Marię Buyno-Arctową, Bohdana Arcta,

<sup>16</sup> Pozostałe tomy tej serii to utwory Bolesława Prusa: 2. *Antek* (1945), 3. *Placówka* (1946), 4. *Katarynka* (1946).

<sup>17</sup> S. Ligarski, *Książnica Spółdzielcza „Placówka” we Wrocławiu*, „Czasopismo ZNiO” t. 16: 2005, s. 153–162; Z. Arct, T. Jarmicki, *Księgarstwo spółdzielcze...*, s. 180; ZDK BN: Archiwum ZKP: Ankiety ewidencyjne i statystyczne dla księgarzy: ankieta nr 333 z 26 sierpnia 1948 r.; Archiwum Akt Nowych w Warszawie: Związek Księgarzy Polskich. ZG w Warszawie [dalej cyt.: AAN ZKP], syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: Ankieta z 25 lutego 1949 r.

<sup>18</sup> Zbysław Arct (1906–1990), syn Zygmunta (1871–1935) i młodszy brat Michała (1903–1944), starszy brat Bohdana, lotnika i pisarza; ZDK BN: Spuścizna F. Pieczętkowskiego: Komisja Weryfikacyjna ZKP i PTWK (1945–1949), teczka 1: ankieta 11 z dn. 30 marca 1949 r.; M. Pękalska, *Zbysław Arct*, [w:] *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement III*, pod red. H. Tadeusiewicz, Warszawa 2010 [dalej cyt.: SPKP, Supl. 3], s. 11–12.

<sup>19</sup> Stanisław Jan Arct (1884–1963), syn Michała (1840–1916), brat Zygmunta. Autor m.in. książki *Okruchy wspomnień* (Warszawa 1962).

<sup>20</sup> O rozwoju firmy: hurtowni, księgarni, wydawnictwa – Z. Arct pisze we wspomnieniach (zob. ZDK BN: Archiwum SKP, nr inw. 121: Z. Arct, Pionierzy, których znałem..., s. 36–40, 103–109); o podziale firmy Arctów po 1945 r. zob. tekst Jerzego Arcta (ZDK BN: Spuścizna Mieczysława Fuksiewicza, masz. bd.); AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne

Irenę Buyno-Arctową i Zbysława Arcta, zajęła się publikowaniem literatury dla dzieci i młodzieży, w tym znanej Arctowskiej serii „Książki dla Wszystkich”. Zanim na stałe przeprowadził się na Dolny Śląsk, Z. Arct w grudniu 1945 r. zorganizował w Łodzi hurtownię księgarską, którą do wiosny 1946 r. prowadziła Zofia Dreszerowa. W marcu 1946 r. osiedlił się ostatecznie we Wrocławiu, przeniósł hurtownię z Łodzi, a 22 lipca otworzył księgarnię (przy ul. Kołłątaja 21), kierowaną przez Z. Dreszerową. Hurtownia, mieszcząca się przy Rejtana 1, prowadzona była przez I. Buyno-Arctową i była jedną z najważniejszych w mieście. Współpracowała z największymi hurtowniami w kraju (gł. Gebethnera i Wolffa w Warszawie i „Społem” w Łodzi), prowadziła składy komisowe kilku wydawnictw i zaopatrywała księgarnię z całego Dolnego Śląska. W ciągu trzech lat działalności wydawniczej Wydawnictwo M. Arcta opublikowało 20 tytułów, głównie literatury dziecięco-młodzieżowej<sup>21</sup>, ale też słowniczek I. Arctowej *Razem czy osobno* (Wrocław 1947) oraz dwie powieści B. Arcta. W planach (niezrealizowanych) były m.in. encyklopedia drukarstwa i papiernictwa, słownik nazewnictwa geograficznego Ziemi Odzyskanych i seria książek dla dzieci, ilustrowanych przez artystów wrocławskich. W połowie czerwca 1948 r. udziałowcy spółki zdecydowali o zakończeniu działalności wydawniczej<sup>22</sup>, a księgarnię wykupiła Spółdzielnia Wydawnicza „Książka”.

W 1946 r. reaktywowano we Wrocławiu lwowską „Książnicę – Atlas”<sup>23</sup>. O jej umiejscowieniu właśnie w stolicy Dolnego Śląska przesądziło przede wszystkim poparcie rektora Uniwersytetu Wrocławskiego Stanisława Kulczyńskiego dla współpracy uczelni z wydawnictwem i Instytutem Kartograficznym (odtąd noszącym nazwę: Instytut Kartograficzny im. E. Romera przy Uniwersytecie i Politechnice we Wrocławiu) oraz przyznanie „Książnicy – Atlas” pomieszczeń w uniwersyteckim Instytucie

---

dla firm księgarskich: ankieta z 5 stycznia 1946 r. [M. Arct, Zakłady Wydawnicze] oraz ankieta z 1 grudnia 1948 r. [M. Arct, Księgarnia sp. z o.u.].

<sup>21</sup> W. Grodzieńska, *Książki dla dzieci i młodzieży*, „Kuznica” 1946, nr 9, s. 4.

<sup>22</sup> [Anons], „Przegląd Księgarski” 1949, nr 11/12, s. 128.

<sup>23</sup> P., *O wydawnictwach i działalności „Książnicy – Atlas” na Śląsku Dolnym*, „Śląsk” 1946, nr 7, s. 36; *Najbliższy program wydawniczy Książnicy – Atlas*, „Trybuna Dolnośląska” 1947, nr 113, s. 5; *Wznowienie na wielką skalę wydawnictw kartograficznych projektuje we Wrocławiu Instytut Romera*, „Trybuna Dolnośląska” 1947, nr 135, s. 3; *Nasze księgarnie i nasze wydawnictwa: Książnica – Atlas*, „Przegląd Księgarski” 1948, nr 9, s. 135–137.



Geograficznym. W ramach repatriacji już w lipcu 1945 r. do miasta przybyli pracownicy lwowskiej drukarni wydawnictwa i uruchomili przy ul. Kościuszki jedną z najważniejszych tłoczni wrocławskich tego czasu – Zakłady Kartograficzne. Jesienią zaś tego roku przyjechała część pracowników „Książnicy” i Instytutu związanych z Uniwersytetem Jana Kazimierza [dalej: UJK] i Politechniką Lwowską. Byli to między innymi członkowie przedwojennego zarządu firmy – Jan Treter, Emil Żychiewicz, Władysław Migacz i Józef Wąsowicz (później główny organizator Instytutu Kartograficznego we Wrocławiu<sup>24</sup>). Do Wrocławia repatriował się także Witold Romer, syn założyciela i inżynier chemik, związany z firmą od 1925 r., a zajmujący się techniką reprodukcji kartograficznej. Eugeniusz Romer pozostał do końca życia (zmarł w 1954 r.) w Krakowie. Dziś wiadomo, że pracownikom „Książnicy – Atlas” udało się, w większości nielegalnie, „przemycić” do Polski część specjalistycznych materiałów – oryginały redakcyjne map i atlasów, oryginały wydawnicze (negatywy i diapozytywy). Na szczęście zbiory biblioteczne – mapy, atlasy i specjalistyczne książki – mogły być, choć częściowo, ewakuowane ze Lwowa jako prywatna własność pracowników Instytutu Kartograficznego i Instytutu Geograficznego UJK<sup>25</sup>. „Książnica – Atlas”, podobnie jak w dwudziestoleciu międzywojennym, wydawała przede wszystkim mapy, atlasy szkolne i ogólne<sup>26</sup> oraz podręczniki. Pierwszą wrocławską edycją „Książnicy” było XIV wydanie *Małego atlasu geograficznego* E. Romera. W 1946 r.

---

<sup>24</sup> ZDK BN: Spuścizna F. Pieczętkowskiego: Komisja Weryfikacyjna ZKP i PTWK (1945–1949), teczka 34: ankieta 1008, z dn. 10 czerwca 1948 r. Zob. też J. Pawlak, W. Pawlak, *Obraz Józefa Wąsowicza (1900–1964) w stulecie urodzin*, „Polski Przegląd Kartograficzny” t. 32: 2000, nr 4, s. 280.

<sup>25</sup> O okolicznościach reaktywowania „Książnicy – Atlas” i jej dalszej działalności zob. m.in. J. Pawlak, W. Pawlak, *Obraz Józefa Wąsowicza...*; W. Pawlak, *Eugeniusz Romer jako geograf i kartograf* [w:] *Eugeniusz Romer – geograf i kartograf trzech epok: materiały sesji naukowej Warszawa, 16 kwietnia 2004 rok*, pod red. nauk. J. Ostrowskiego, J. Paślawskiego, L. Szaniawskiej, Warszawa 2004, s. 64–76; A. Szymanek, *Od „Książnicy – Atlas” do Oddziału PPWK we Wrocławiu*, „Polski Przegląd Kartograficzny” t. 18: 1986, nr 2, s. 49–57; B. Konopska, A. Szymanek, *Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych S. A. im. Eugeniusza Romera – wrocławski oddział z lwowską tradycją*, „Rocznik Wrocławski” R. 4: 1997, s. 335–354.

<sup>26</sup> Niemal w ogóle nie wydawano map turystycznych w tych latach, co wynikało z jednej strony z niewielkich możliwości technicznych, z drugiej z ograniczeń cenzuralnych (A. Kajoch, *Kartografia turystyczna i tematyczna w dorobku oddziału PPWK we Wrocławiu*, „Polski Przegląd Kartograficzny” t. 18: 1986, z. 2, s. 68–72).



wydano jeszcze 19 map konturowych i 51 książek, głównie podręczników. Niestety, w związku z reorganizacją instytucjonalną geodezji i kartografii polskiej rozpoczętą w 1949 r., już 15 października 1950 r. wydawnictwo otrzymało „zarząd państwowy”, a w 1952 r. zostało podporządkowane Głównemu Urzędowi Geodezji i Kartografii. W 1953 r. cała produkcja książkowa przeszła pod nadzór Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, a kartograficzna – Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych [dalej: PPWK], powołanego 1 października 1951 r. Z dniem 1 stycznia 1955 r. „Książnica – Atlas” została ostatecznie upaństwowiona i przekształcona w Wydział Produkcyjny PPWK w Warszawie, który przejął cały majątek i pracowników.

Trzecią instytucją wydawniczą, z największymi tradycjami, było lwowskie Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Jego powojenna historia rozpoczęła się w Krakowie<sup>27</sup>. To tu, korzystając z dochodów własnej księgarni i dzięki przechowanym przez pracowników drukarni Anczyców składom niektórych przedwojennych wydań „Biblioteki Narodowej”, uruchomiono ponownie działalność wydawniczą. Pierwsza po wojnie książka Wydawnictwa Ossolineum, *Zarys nowszej literatury ludowej* Stanisława Pigonia, ukazała się w 1946 r. właśnie w Krakowie. Gdy w tym samym roku we Wrocławiu ulokowano ostatecznie Bibliotekę Ossolineum, nadzorującą działalność całego Zakładu Narodowego im. Ossolińskich Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum [dalej: TPO] postanowiło z dniem 1 lipca 1947 r. przenieść działalność wydawniczą do Wrocławia<sup>28</sup>, w Krakowie pozostawiając filię<sup>29</sup>, którą kierował

---

<sup>27</sup> AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 12 września 1947 r.

O historii i działalności Wydawnictwa Ossolineum w latach 1945–1953 zob. m.in. M. Pękalska, *Wydawnictwo Zakładu Narodowego...*; też, „Użyć wszelkich środków by książka się nie ukazała” – wrocławskiego Wydawnictwa Zakładu Narodowego im. Ossolińskich potyczki z cenzurą w latach 1945–1953, [w:] *Nie należy dopuszczać do publikacji. Cenzura w PRL. Zbiór studiów*, pod red. G. Gzelli i J. Gzelli, Toruń 2013, s. 83–97.

<sup>28</sup> Archiwum Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: syg. LVIII 2: Protokół z posiedzenia Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum z 22 marca 1947 r., s. 27–29.

<sup>29</sup> W filii krakowskiej (od 1951 r. oddziale) aż do likwidacji oddziału w 2008 r. pozostała redakcja serii „Biblioteka Narodowa”, kierowana początkowo przez Jana Hulewicza.

Feliks Pieczętkowski. Pierwszym dyrektorem oficyny został czasowo Antoni Knot, będący jednocześnie dyrektorem naczelnym całego Zakładu Narodowego i pełnił tę funkcję do maja 1949 r. Sprawy produkcyjno-techniczne powierzono Julianowi Pelcowi<sup>30</sup>, związanemu z firmą od 1937 r. Pierwszą siedzibą Wydawnictwa we Wrocławiu była kamienica przy pl. Solnym, dzierżawiona od Biblioteki Uniwersyteckiej. W 1947 r. ukazało się już sześć edycji, w tym dwa tomy serii „Biblioteka Narodowa”. Wydawnictwo miało duże problemy z ustaleniem profilu wydawniczego. Wpłynęło na to dość późne wznowienie przez oficynę działalności w związku z zawieszeniem przedwojennych umów wydawniczych dekretem z kwietnia 1946 r.<sup>31</sup> (w dwudziestoleciu międzywojennym Ossolineum miało wyłączne prawa do publikowania dzieł H. Sienkiewicza i Władysława Reymonta) oraz przekazanie przez władze w roku 1945 praw do wydawania większości podręczników szkolnych Państwowemu Zakładowi Wydawnictw Szkolnych (od końca XIX w. publikowanie podręczników było podstawą budżetu wydawnictwa). Oficyna ossolińska, po konsultacjach TPO z wrocławskim środowiskiem naukowym, będącym naturalnym zapleczem doradczym i autorskim, pozostała przy szerokim profilu humanistycznym, naukowym i literackim, szczególną uwagę poświęcając problematyce i literaturze śląskiej. Ustalenia te niewiele zmieniła w lipcu 1950 r. Centralna Komisja Wydawnicza, określająca specjalizację Ossolineum jako:

wydawnictwa naukowego z zakresu nauk humanistycznych, publikującego książki w zakresie bibliografii i bibliotekarstwa, wydania klasyków, Bibliotekę Narodową, Bibliotekę Tekstów Szkolnych<sup>32</sup>.

---

<sup>30</sup> J. Pelc pozostał na tym stanowisku (od 1953 r. oficjalnie jako wicedyrektor) do emerytury w 1972 r. Zob. ZDK BN: Spuścizna F. Pieczętkowskiego: Komisja Weryfikacyjna ZKP i PTWK (1945–1949), teczka 24: ankieta 693 z dn. 12 listopada 1948 r.; S. Słowik, *Julian Pelc (1906–1999)*, „Czasopismo ZNiO” 2000, z. 12, s. 233–236; M. Pękalska, *Julian Pelc*, [w:] SPKP, Supl. 3, s. 218.

<sup>31</sup> Dotyczyło to m.in. utworów H. Sienkiewicza, W. Reymonta, B. Prusa (DzU 1946, nr 19, poz. 133).

<sup>32</sup> Archiwum Akt Nowych w Warszawie [dalej cyt.: AAN]: Urząd Rady Ministrów. Biuro CKW, syg. 11/5: J. Zaremba, dyrektor Biura CKW do ZNiO z dn. 28 lipca 1950 r., s. 133–134.

## Księgarnie nakładowe

Ważną grupą wydawców wrocławskich były księgarnie prowadzące także działalność nakładową. Według różnych źródeł już w listopadzie 1945 lub dopiero w lutym 1946 r. przy ul. Kołłątaja została otwarta Księgarnia „Nauka i Wiedza”<sup>33</sup>, która poza sprzedażą książek prowadziła również wypożyczalnię oraz przedstawicielstwo krakowskiego wydawnictwa „Przełom”. Szefował jej Jan Fok. Nakładem „Nauki i Wiedzy” ukazały się 4 książki (w tym jedna z Krakowem jako miejscem wydania) oraz niezwykle ważne dla nowej społeczności Wrocławia – plan miasta oraz *Przewodnik po Wrocławiu* (1946). Z dzisiejszego punktu widzenia dużą wartość dokumentacyjną ma także cykl pocztówek „Wrocław oskarża” – ze zdjęciami ruin najważniejszych zabytków. W połowie 1949 r. J. Fok nagle zlikwidował księgarnię i wyjechał do Izraela<sup>34</sup>.

„Dobra Książka” – księgarnia wydawnicza i wysyłkowa, wypożyczalnia książek<sup>35</sup>, działająca we Wrocławiu przy ul. Pomorskiej, prowadzona była przez Waclawa Bembnowicza. Powstała w kwietniu 1946 r., funkcjonowała 5 lat, ale działalność wydawniczą prowadziła tylko do roku 1948. W sumie nakładem „Dobrej Książki” ukazało się 41 tytułów, w tym literatura piękna (Stefan Żeromski, Gustaw Morcinek), popularna, dwie serie popularnonaukowe<sup>36</sup> oraz literatura praktyczna (słownik angielsko-polski i poradniki pedagogiczne). Kolejną placówką była Księgarnia Akademicka: wydawnictwo, skład nut, antykwariat, prowadzona przy ul. H. Pobożnego przez studenta prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, Sobiesława Piontka. Instytucja działała od czerwca 1946 do marca 1948 r. Znając dobrze potrzeby środowiska, Piontek opublikował 10 tytułów,

---

<sup>33</sup> Założona 1 listopada 1945 r. – zob. AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 2 marca 1946 r.; założona w lutym 1946 r. – zob. ZDK BN: Archiwum SKP, nr inw. 121: Z. Arct, „Pionierzy, których znałem...”, s. 82.

<sup>34</sup> Zob. komunikat Komisji Wykonawczej ZG ZKP w sprawie firmy „Przełom” (Kraków) Jana Foka i Felicji Lenskiej (nie byli członkami ZKP): „[...] właściciele wyjechali do Palestyny, pozostawiając długi” („Przegląd Księgarski” 1950, nr 9/10, s. 83).

<sup>35</sup> AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 10 lipca 1946 r.

<sup>36</sup> *Przystępna wiedza*, „Dziennik Literacki” 1948, nr 51, s. 7; [Anons], „Przegląd Księgarski” 1949, nr 5, s. 53.

głównie podręczniki akademickie z prawa, m.in. w serii „Polska Biblioteka Prawa”, pomoce egzaminacyjne, a także serię „Biblioteka Wstępnego Roku Studiów”<sup>37</sup>.

Od grudnia 1946 do października 1949 r. Eugenia i Stefan Trzcińscy (dziennikarz „Pioniera”) prowadzili przy pl. Solnym księgarnię-antykariat „Dom Książki Polskiej”. W pierwszym roku zainicjowali także działalność wydawniczą pod firmą Wydawnictwo Dom Książki Polskiej lub Instytut Wydawniczy „Dom Książki Polskiej”<sup>38</sup>. Opublikowali cztero-częściowy przewodnik po Dolnym Śląsku autorstwa Józefa Sykulskiego. Warto też przypomnieć pierwszą wrocławską wypożyczalnię, później także hurtownię i księgarnię, „Księgarnia wrocławska – wypożyczalnia książek” (pierwsza nazwa „Mól książkowy”), prowadzoną od połowy sierpnia 1945 r. przez Marię z Holeksów Moskałową przy pl. Teatralnym. Firma działała do listopada 1950 r., a w latach 1949–1950 wydała kilkadziesiąt pocztówek z widokami Wrocławia<sup>39</sup>.

## Wydawcy książki naukowej

Niezwykle istotna dla rozwoju świata książki w powojennym Wrocławiu była także działalność instytucji naukowych i szkół wyższych. 23 lutego 1946 r. powstało Wrocławskie Towarzystwo Naukowe [dalej: WTN], kierowane przez Stanisława Kulczyńskiego i Bolesława Olszewicza. Tadeusz Mikulski pisał, że „o znaczeniu ruchu naukowego nie rozstrzygają ostatecznie ani śmiały statut ani należyta organizacja wydziałów. Rozstrzygają wydawnictwa. Towarzystwo Naukowe pracuje w druku i dla druku”<sup>40</sup>. W lipcu 1946 r. WTN przystąpiło do spółdzielni „Drukarnia

<sup>37</sup> AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankiety z 16 maja 1946 r. i 8 czerwca 1946 r.; [Anons], „Przegląd Księgarski” 1949, nr 13, s. 145.

<sup>38</sup> W październiku 1949 r., Trzcińscy zlikwidowali firmę i przenieśli się do Warszawy. Zob. AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 31 grudnia 1946 r.; (tad) [T. Lutogniewski], *Ambitne wydawnictwo*, „Wrocławski Kurier Ilustrowany” 1947, nr 162, s. 3; (meh), „Słowo Polskie” 1947, nr 265, s. 5.

<sup>39</sup> AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 25 października 1945 r.; J. Morgulec, *Słownik nakładców i wydawców pocztówek na ziemiach polskich oraz poloników*, t. 7, Warszawa 2002, s. 7.

<sup>40</sup> T. Mikulski, *Drukarnia wrocławska pracuje!*, „Przegląd Zachodni” 1947, nr 11/12, s. 1022–1024.

Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu”, co na kilka lat zapewniło mu możliwość drukowania własnych publikacji. W 1947 r. ukazał się pierwszy tom „Sprawozdań WTN” (za rok 1946). W tym samym roku wydano pierwsze tomy „Prac WTN” serii A (nauki humanistyczne) – *De statibus Hermogenesa* w oprac. Jerzego Kowalskiego, oraz serii B (nauki ścisłe i przyrodnicze) – *O zagadnieniach taryfy elektrycznej* Hugona Steinhausa<sup>41</sup>. W sumie w latach 1947–1953 ukazało się w serii „Prac WTN” 117 tytułów (52 w serii A i 65 w serii B), 10 tytułów poza seriami oraz 5 numerów „Sprawozdań” za lata 1946–1950. Niestety, postępujące od końca lat 40. stopniowe ograniczanie swobodnej i niezależnej działalności wydawniczej sprawiło, że mimo wyraźnego wzrostu produkcji WTN w pierwszych latach, od roku 1950 następował powolny spadek. Przejęcie w połowie 1951 r. Drukarni Uniwersytetu i Politechniki przez wrocławskie Państwowe Zakłady Graficzne [dalej: PZG] znacznie ograniczyło możliwości techniczne WTN, a ostateczny kres przyniosło odebranie towarzystwu uprawnień wydawniczych w roku 1953 r., co wynikało z ogólnej polityki państwa w zakresie wydawnictw naukowych<sup>42</sup>.

Wspominana już Spółdzielnia Wydawnicza „Drukarnia Uniwersytetu i Politechniki” (początkowo „Drukarnia Akademicka”) działała przy ul. Świerczewskiego (obecnie Wrocławska Drukarnia Naukowa)<sup>43</sup>. Jej udziałowcami były wrocławskie instytucje naukowe i kulturalne, m.in. WTN i Ossolineum. Drukarnia, początkowo słabo wyposażona technicznie, dzięki staraniom udziałowców systematycznie się rozwijała i unowocześniała. Spółdzielnia prowadziła niewielką działalność nakładową. Została zlikwidowana w styczniu 1950 r., a samą drukarnię przejęły PZG we Wrocławiu.

---

<sup>41</sup> Dwa lata Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, „Dziennik Literacki” 1948, nr 34, s. 4; o działalności wydawniczej WTN zob. J. Kolbuszewski, *50 lat Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, [w:] *Wrocławskie Towarzystwo Naukowe 1946–1996. Materiały sesji naukowej*, pod red. M. Ingłota, Wrocław 1996, s. 13, 20; *Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Katalog bibliograficzny 1946–1974*, Wrocław 1975.

<sup>42</sup> Szerzej o polityce państwa w dziedzinie wydawnictw naukowych, w tym towarzystw naukowych zob. D. Degen, *Miodowe miesiące: początki Państwowego Wydawnictwa Naukowego (1951–1956)*, Toruń 2004, s. 49–62; też, *Polityka wydawnicza w sferze nauki w latach 1944–1959*, Toruń 2014, s. 89–142.

<sup>43</sup> AAN: Centrala Spółdzielni Wydawniczych i Księgarskich [dalej cyt.: CSWiK], syg. 3, s. 8.

Wobec nieustającego braku na rynku publikacji naukowych działalność nakładową podejmowali także studenci Uniwersytetu i Politechniki, najczęściej zorganizowani w kołach naukowych. Roman Kaleta pisał, że już w 1945 r. Koło Naukowe Medyków „wydaje 12 skryptów [...] Księgarnia i antykwariat rozprawdają własne wydawnictwa, pośredniczą w sprzedaży komisowej książek naukowych<sup>44</sup>.

Zasadnicza zmiana na rynku książki naukowej nastąpiła w roku 1951. Wówczas powołano Państwowe Wydawnictwo Naukowe [dalej: PWN], a przede wszystkim z dniem 1 czerwca jego oddziały, w tym wrocławski. Siedzibą nowej oficyny był budynek drukarni przy ul. Świerczewskiego. Pierwszym kierownikiem była Irena Chruścielowa, która przeszła z redakcji Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych. Od października 1951 do września 1953 r. oddziałem kierował prof. Wincenty Styś, po nim Stanisław Art. Pierwszą publikacją wrocławskiego oddziału PWN była wydana w grudniu 1951 r. *Geografia historyczna Polski* Stanisława Arnolda. Początkowo oferta wydawnicza ograniczała się do publikacji na zamówienie Uniwersytetu, Politechniki i innych uczelni miasta, w tym skryptów. PWN przejęło też wydawanie publikacji Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego<sup>45</sup>.

## Wydawcy książki religijnej

Istotną część wrocławskiego rynku wydawniczego w omawianym czasie stanowili wydawcy książki religijnej. Aktywność w tym względzie wykazywali jedynie przedstawiciele Kościoła katolickiego. Działająca oficjalnie od 15 sierpnia 1945 r. Administracja Apostolska na Dolny Śląsk, kierowana przez ks. Karola Milika, dość szybko rozpoczęła wydawanie „Wiadomości Kościelnych. Organu Administracji Apostolskiej Dolnego Śląska”<sup>46</sup>. Pierwszą książką religijną był *Mały katechizm katolicki* opracowany

---

<sup>44</sup> R. Kaleta, *Koła naukowe studentów Uniwersytetu i Politechniki (1945–1947)*, [w:] *Trudne dni: Wrocław 1945 r. we wspomnieniach pionierów*, t. 2, Wrocław 1961, s. 212–217.

<sup>45</sup> Więcej o historii wrocławskiego oddziału PWN zob. artykuł byłego dyrektora oddziału Z. Śmietany, *Kilka słów na 30-lecie działalności Oddziału Państwowego Wydawnictwa Naukowego we Wrocławiu (1951–1981)*, „Rocznik Dolnośląski” t. 9: 1985, s. 217–226.

<sup>46</sup> Pierwszy numer ukazał się w listopadzie 1945 r. W 1953 r. pismo zostało przekształcone we „Wrocławski Tygodnik Katolicki”, kierowany i wydawany wówczas przez

i wydany przez ks. Józefa Makłowicza w roku 1946<sup>47</sup>. Własnym nakładem ks. Makłowicz opublikował jeszcze trzy książki w latach 1947–1948. Dużą aktywnością w działalności księgarsko-wydawniczej wykazał się redemptorysta o. Marian Pirożyński<sup>48</sup>. Społecznik, jeden z najaktywniejszych organizatorów życia religijnego w powojennym Wrocławiu, przyjechał tu w czerwcu 1945 r., od października był dyrektorem „Caritasu”. Z upoważnienia tej organizacji w grudniu 1945 r. otworzył przy ul. H. Prawego księgarnię „Postęp”. Księgarnia oprócz sprzedaży „książek religijnych, beletrystyki katolickiej i dewocjonałów”<sup>49</sup> prowadziła w pierwszym roku działania także niewielką działalność nakładową<sup>50</sup>. Również Sekcja Akademicka Caritasu wydała w 1946 r. dwie publikacje. O. Pirożyński w 1946 r. reaktywował przedwojenne czasopismo duszpasterskie „Homo Dei”, rozpoczął działalność wydawniczą redemptorystów we Wrocławiu, a 1 października 1947 r. uruchomił księgarnię „Homo Dei” przy ul. Prusa<sup>51</sup>. Na 24 drukach z lat 1946–1950<sup>52</sup> pojawiała się najczęściej nazwa „Wydawnictwo OO Redemptorystów” lub „OO. Redemptoryści”, na jednym druku „Wydawnictwo Homo Dei”, a na trzech „Księgarnia Homo Dei”<sup>53</sup>. Są to wyłącznie tytuły religijne: teksty biblijne, materiały duszpasterskie, modlitewniki.

---

Stowarzyszenie PAX (P. Nitecki, *Media katolickie w Archidiecezji Wrocławskiej po 1945 roku*, [w:] *Służcie panu z weselem*, t. 1 pod red. I. Deca, Wrocław 2000, s. 175–180).

<sup>47</sup> Było to wyd. 8 uzupełnione, zob. «*Mały katechizm katolicki*», „Naprzód Dolnośląski” 1945, nr 20, s. 6; ks. Józef Makłowicz (1881–1960) własnym nakładem wydawał liczne swoje prace już w latach 20. i 30. w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Kołomyi.

<sup>48</sup> J. Pietrzak, *Pirożyński Marian*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 26 pod red. E. Roztorowskiego, Wrocław 1981, s. 539–541; *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, t. 2, Lublin 1954, s. 190–191.

<sup>49</sup> ZDK BN: Archiwum ZKP: Ankiety ewidencyjne i statystyczne dla księgarzy: ankieta nr 336 z 1 września 1948 r.

<sup>50</sup> W 1946 r. ukazały się dwa tytuły autorstwa o. M. Pirożyńskiego. O księgarni zob. AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 8 stycznia 1946 r.; (lj), *Nowa księgarnia*, „Pionier” 1945, nr 82, s. 4.

<sup>51</sup> W niedatowanej ankiecie księgarni w rubryce „dział produkcyjny” podano: „filozoficzno-religijny”. W drugiej ankiecie z 12 września 1947 r. jako nazwę firmy wpisano „Wydawnictwo «Homo Dei»”, ale słowo „wydawnictwo” skreślono. Zob. AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich.

<sup>52</sup> Od 1951 r. w adresie wydawniczym jako miejsce wydania podawano wyłącznie Kraków.

<sup>53</sup> Pełna bibliografia wydawnictw zakonu redemptorystów we Wrocławiu z lat 1947–1950 zob. R. Żmuda, *Bibliografia produkcji wydawniczej zakonów w Polsce: 1945–*



Dwie publikacje z Wrocławiem jako miejscem wydania (obie z 1947 r.) wiążą się jednocześnie z zakonem franciszkanów, mającym w tym mieście spore tradycje wydawnicze<sup>54</sup> – jako nakładcy występują jednak Prowincjałat OO. Franciszkanów oraz OO. Franciszkanie w Opolu. Z instytucjonalnych wydawców książki religijnej warto przypomnieć dwóch, dla których była to jednak działalność poboczna – pierwszy to Spółdzielnia „Unitas”, założona przez ks. K. Lagosza w marcu 1946 r. jako księgarnia religijna z działem dewocjonaliów i sprzętów liturgicznych<sup>55</sup>. W 1947 r. nakładem księgarni ukazały się dwie publikacje. W grudniu 1948 r. spółdzielnia przejęła księgarnię „Postęp”, a sama została zlikwidowana jesienią 1950 r.<sup>56</sup> Drugą instytucją jest Instytut Katolicki, powołany dla kształcenia katechetów i wychowawców. Założony w 1945 r. w Częstochowie przez ks. Józefa Wojtukiewicza, od maja 1947 do jesieni 1950 r. funkcjonował we Wrocławiu i tu też jego nakładem w 1947 i 1949 r. ukazały się dwie edycje *Katechizmu* w oprac. ks. J. Wojtukiewicza<sup>57</sup>. W omawianym okresie kilka tytułów ukazało się jeszcze nakładem stowarzyszeń katolików świeckich.

---

–1995, t. 1, cz. 1, Warszawa 2000, s. 432–435. W aktach cenzury z roku 1948 występuje wyłącznie nazwa „Księgarnia Homo”, choć na kartach tytułowych niektórych ocenianych tytułów widnieje nazwa „Wydawnictwo OO Redemptorystów”. Zob. AAN: Główny Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk, t. I, syg. 181.

<sup>54</sup> W latach 1922–1945 przy klasztorze franciszkańskim na Karłowicach działała drukarnia (1922–) i Wydawnictwo św. Antoniego (1925–). Zob. B. Kurowski, *Drukarnia i Wydawnictwo Św. Antoniego Prowincji Św. Jadwigi (1922–1945)*, „Studia Franciszkańskie” t. 6: 1994, s. 205–213. Po 1945 r. na reaktywowanie działalności nie zgodził się Urząd ds. Wyznań. Działalność wznowiono dopiero w roku 1991. Bibliografia wydawnictw zakonu franciszkanów we Wrocławiu z lat 1947–1950 zob. R. Żmuda, dz. cyt., s. 68–69.

<sup>55</sup> AAN ZKP, syg. 42: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich: ankieta z 3 października 1946 r. O problemach z współpracą spółdzielni z innymi księgarzami wrocławskimi zob. AAN ZKP, syg. 59 [koła terenowe: śląsko-dąbrowskie, dolnośląskie]: pismo Koła Dolnośląskiego ZKP do ZG ZKP z 7 października 1947 r.; AAN CSWiK, syg. 3, s. 50. O działalności ks. K. Lagosza zob. m.in. B. Staniszewski, *Ksiądz infułat Kazimierz Lagosz jako rządcą Archidiecezji Wrocławskiej (1951–1956)*, t. 1, Wrocław 2000, s. 39–45; S. Wójcik, *Życie i działalność księdza infułata Kazimierza Lagosza (1888–1961)*, [w:] *Kościół katolicki na Dolnym Śląsku w powojennym 50-leciu*, pod red. I. Deca i K. Matwijowskiego, Wrocław 1996, s. 75–81.

<sup>56</sup> Związane było to z aresztowaniem m.in. prezesa spółdzielni ks. I. Koczek-Pawlukiewicza.

<sup>57</sup> O Instytucie Katolickim zob. „Wiadomości Kościelne” 1947, nr 10/12, s. 227–228; B. Rozen, *Działalność katechetyczna ks. Józefa Wojtukiewicza w latach 1937–1980*, Olsztyn 1999, s. 46–53.

Liczne i aktywne było we Wrocławiu **środownisko żydowskie**, które pod auspicjami Wojewódzkiego Komitetu Żydów na Dolnym Śląsku za-inaugurowało działalność wydawniczą w lipcu 1946 r. Rozpoczęto od polskojęzycznego czasopisma „Nowe Życie: Trybuna WKŻ na Dolnym Śląsku”, a w grudniu tego roku zaczęła ukazywać się w języku jidysz gazeta „Niderszlezje”. Redaktorem naczelnym obydwu tytułów był aktor i pisarz Isaak Grudberg-Turkow. Turkow oraz poeta Jacob Egit byli też głównymi organizatorami wydawnictwa Niderszlezje (w jidysz Farlag Niderszlezje), które publikowało od 1947 r. książki w języku jidysz, roz-prowadzane w środowiskach żydowskich na terenie całej Polsce. Siedziba wydawnictwa mieściła się przy Włodkowica 18, niedaleko Żydowskiej Kongregacji Wyznaniowej. Wydawnictwo działało do początków 1950 r., a w latach 1947–1949 jego nakładem ukazało się 10 tytułów, w tym po-ezje miejscowych twórców żydowskich, wspomnienia z pierwszych lat we Wrocławiu i poezje Puszkina<sup>58</sup>.

Spośród pozostałych wydawców instytucjonalnych warto wymienić Miejską Bibliotekę Publiczną, która na samym początku swojej działalno-ści, w latach 1946–1947 wydała kilkanaście widokówek z Wrocławiem<sup>59</sup>, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum czy sekcję wydawniczą Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego, oddziału we Wrocławiu. Również kilku au-torów zdecydowało się opublikować swoje teksty nakładem własnym, by wymienić Ludwika Straszewicza, Zofię Moraczewską czy Ludwika Hirszfelda. Podobny charakter miało również Wydawnictwo Jerzego Ży-czyńskiego, które ten założył dla opublikowania prac zmarłego ojca, Henryka Życzyńskiego.

## Repertuar wydawniczy

Prasa pierwszych lat powojennych zwracała uwagę na konieczność wy-dawania książek na temat Ziemi Odzyskanych<sup>60</sup>, planów miast i przewod-

<sup>58</sup> S. Bronsztejn, *Z dziejów ludności żydowskiej na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, Wrocław 1983, s. 70–81; B. Szaynok, *Ludność żydowska na Dolnym Śląsku 1945–1950*, Wrocław 2000, s. 117, 119; M. Horn, *Działalność naukowa i wydawnicza Centralnej Ży-dowskiej Komisji Historycznej przy CKŻWP i Żydowskiego Instytutu Historycznego w Polsce w latach 1945–1950 (w 40-lecie powstania ŻIH)*, „Biuletyn ŻIH” 1985, nr 1/2, s. 126–127.

<sup>59</sup> J. Morgulec, dz. cyt., t. 8, Warszawa 2002, s. 6.

<sup>60</sup> J. Lewański, dz. cyt.; [Anons] „Przegląd Księgarski” 1946, nr 6, s. 140; K. K., *Szerzmy prawdę o Dolnym Śląsku*, „Pionier” 1945, nr 53, s. 3.

ników<sup>61</sup>. A pojawiające się publikacje witała z entuzjazmem, choć nie bezkrytycznie<sup>62</sup>. Pierwszy plan Wrocławia oraz pierwszy przewodnik zostały opublikowane przez krakowskie wydawnictwo „Przełom” w roku 1946. W tym samym roku plan miasta opublikował także Wydział Pomiarów Urzędu Wojewódzkiego we Wrocławiu. W roku 1947 ukazały się dwa – jeden nakładem „Domu Książki Polskiej”, drugi nieznanego wydawcy. I wreszcie w 1948 r. dwa plany ogłosił wrocławski Instytut Wydawniczy Franciszka Karpowicza<sup>63</sup>. Z publikacji o Dolnym Śląsku trzeba przypomnieć kilka edycji o wyjątkowym znaczeniu dla ówczesnych mieszkańców. W roku 1946 nakładem Zarządu Miejskiego ukazał się *Pierwszy rok w odzyskanym Wrocławiu*, opracowany przez Antoniego Wachniewskiego, ówczesnego prezydenta miasta<sup>64</sup>, w kolejnym roku – *Śląsk Dolny w drugą rocznicę powrotu do Polski: 1945–1947* pod red. Stefana Marii Kuczyńskiego, wydany przez „Śląski Zespół Wydawniczy”<sup>65</sup>, i wreszcie w roku 1948 „Książnica – Atlas” ogłosiła drukiem dwutomowe *Oblicze Ziemi Odzyskanych. Dolny Śląsk*<sup>66</sup>. Do publikacji regionalnych można też z pewnością zaliczyć kilka wspomnianych cykli pocztówek z widokami Wrocławia.

Repertuar wydawniczy oficyn wrocławskich obejmował przede wszystkim literaturę piękną – klasykę polską i obcą (m.in. w seriach „Biblioteka Narodowa” Ossolineum<sup>67</sup> i „Klasyki Literatury” Książnicy-Atlas),

<sup>61</sup> Grot [Z. Grotowski], *O dobry przewodnik*, „Słowo Polskie” 1946, nr 28, s. 6; Kw, *O wydanie przewodników po Wrocławiu i Dolnym Śląsku*, „Naprzód Dolnośląski” 1946, nr 151, s. 6; *Polski plan miasta Wrocławia*, „Dziennik Polski” 1946, nr 41, s. 8; K-i, *O dobry przewodnik po Wrocławiu*, „Słowo Polskie” 1947, nr 258, s. 4.

<sup>62</sup> M. Achenbach, *Polski plan m. Wrocławia*, „Pionier” 1946, nr 28, s. 3; A. Jochelson, *Komedia czy tragedia: 50 pomyłek w planie Wrocławia*, „Słowo Polskie” 1946, nr 17, s. 6; Grot, *Pożyteczne wydawnictwo*, „Słowo Polskie” 1947, nr 2, s. 6.

<sup>63</sup> Zob. R. Wytyczak, *Plany Wrocławia z lat 1946–1957*, [w:] *Wrocław na planach XVI–XX wieku*, pod red. H. Okólskiej, Wrocław 1999. O planach Karpowicza zob. B. Kopnopska, *Wpływ aparatu władzy w latach 1944–1989 na polskie publikacje kartograficzne do użytku powszechnego*, Warszawa 2012, s. 54–60. Pierwszy plan Wrocławia nakładem PPWK ukazał się w 1957 r., ale pierwszy, opracowany we wrocławskim oddziale wydawnictwa, dopiero w 1970.

<sup>64</sup> „Dziennik Zachodni” 1946, nr 139, s. 4; *Pożyteczne wydawnictwo*, „Trybuna Dolnośląska” 1946, nr 77, s. 4.

<sup>65</sup> Wydawca miesięcznika „Śląsk”.

<sup>66</sup> „Śląsk” 1948, nr 8/10, s. 127; „Dziennik Literacki” 1948, nr 24, s. 8, nr 35, s. 7.

<sup>67</sup> W latach 1947–1953 ukazało się 100 tytułów w obu seriach „Biblioteki Narodowej”.

literaturę popularną (m.in. T. Dołęga-Mostowicz, J. Curwood w „Dobrej Książce”, P. Buck u L. Straszewicza) oraz literaturę dziecięco-młodzieżową (jedynie w Wydawnictwie M. Arcta – klasyka literatury obcej: L. M. Montgomery, ale przede wszystkim polskiej: M. Konopnicka, J. Porazińska, A. Domańska, M. Buyno-Arctowa). Mimo że rynek podręczników szkolnych został zmonopolizowany przez Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, część tytułów ukazywała się nakładem innych oficyn. Wrocławscy wydawcy tych lat publikowali podręczniki dla wszystkich poziomów edukacji – m.in. dla gimnazjum i liceum do łaciny i gramatyki polskiej (Wydawnictwo ZNiO), języków obcych i przedmiotów ścisłych („Książnica-Atlas”) i dla szkół wyższych (Księgarnia Akademicka, Spółdzielnia Wydawnicza Drukarni Uniwersytetu i Politechniki, koła naukowe studentów, a po 1951 r. także wrocławski oddział PWN). Znaczącą część repertuaru stanowiła także literatura pomocnicza – m.in. teksty do nauki języków obcych<sup>68</sup>, atlasy i mapy ściennie wydawane przez „Książnicę-Atlas”, słowniki różnego typu do nauki języka polskiego, publikowane m.in. przez Wydawnictwo M. Arcta i Ossolineum, a także lektury szkolne, począwszy od serii „Szkola Dolnośląska” Książnicy Spółdzielczej z lat 1945–1947<sup>69</sup> po ossolińską „Bibliotekę Tekstów Szkolnych”.

We Wrocławiu tego czasu ukazywało się także sporo literatury naukowej, choć początkowo były to pojedyncze tytuły u poszczególnych wydawców. Dopiero podjęcie działalności przez WTN, a później oddział wrocławski PWN zwiększyło udział tego typu literatury w produkcji wrocławskiej lat 1945–1953. Tu warto przypomnieć raz jeszcze popularnonaukowe serie „Dobrej Książki”.

Dwie niewielkie grupy publikacji skierowane były do określonych grup odbiorców – literatura religijna i edycje w języku jidysz. W związku z organizowaniem się od podstaw administracji polskiej na terenie miasta ukazywało się dużo druków ulotnych i okolicznościowych. Także różnego rodzaju literatury użytkowej – rozkłady jazdy, informatory miejskie. Do tej grupy należy też zaliczyć takie publikacje, jak *Dolnośląski informator gospodarczy*, wydany w 1947 r. przez wrocławską Izbę Przemysłowo-Handlową, oraz *PUR w latach 1945 do 1948 na Dolnym Śląsku*, który wyszedł

---

<sup>68</sup> Serie „Biblioteczka Angielska” i „Biblioteczka Francuska” zatwierdzone do użytku szkolnego przez Ministerstwo Oświaty.

<sup>69</sup> Zob. przypis 16.

w 1948 r. nakładem Oddziału Wojewódzkiego PUR we Wrocławiu. Do roku 1949 stosunkowo niewiele publikowano literatury społeczno-politycznej. Nie miała ona charakteru propagandowego – najczęściej były to instrukcje, uchwały czy sprawozdania partii politycznych czy związków zawodowych. Ukazywała się też literatura teoretyczna („Wojewódzka Szkoła Partyjna PPS we Wrocławiu – Kurs Korespondencyjny”, 1947–1948) lub poradnikowa („dla kół wiejskich” i „peperowców w majątkach państwowych”, 1948, KW PPR). Również w późniejszych latach publikacje o charakterze czysto propagandowym miały charakter wewnątrzpartyjny, szkoleniowy. Szczególną rolę odegrała oczywiście prasa, wydawana najczęściej przez partie polityczne lub Spółdzielnię Wydawniczą „Czytelnik”. Najważniejsze tytuły to „Pionier” (1945–1946) i jego kontynuacja „Słowo Polskie” (1946–2003), wydawane przez „Czytelnika”, PPS-owski „Naprzód Dolnośląski” (1945–1947), zastąpiony „Wrocławskim Kurierem Ilustrowanym”, i PPR-owska „Trybuna Dolnośląska” (1945–1948). W grudniu 1948 z tych ostatnich powstała „Gazeta Robotnicza: Organ KW PZPR” (1948–1995)<sup>70</sup>.

Większość edycji (książek i broszur) miała prostą formę typograficzną, a zdobnictwo ograniczało się do graficznej okładki. Wynikało to niewątpliwie z ograniczeń finansowych, ale także z niskiej jakości dostępnych materiałów, przede wszystkim papieru. Jednak już w pierwszych latach, szczególnie u edytorów z tradycjami, publikujących kolejne wydania tytułów przedwojennych, pojawiały się ilustracje, najczęściej włamane w kolumnę tekstu, rzadziej na osobnych tablicach. Ilustratorami byli znani już przed wojną graficy książkowi – Antoni Gawiński, Stanisław Bobiński, ale także artyści wrocławscy – malarze i graficy Jerzy Miśkiewicz, Stanisław Pękalski i Andrzej Will. W dwóch powieściach Bohdana Arcta zamieszczono drzeworyty autorstwa samego pisarza, w innych, podobnie jak w wielu publikacjach naukowych, dołączano zdjęcia. Kolorowe ilustracje pojawiały się niezwykle rzadko, niemal wyłącznie w Arctowskich książkach dla dzieci.

---

<sup>70</sup> O prasie wrocławskiej lat 1945–1953 zob. m.in. S. Dąbrowski, *Prasa na Dolnym Śląsku 1945–1948. Treść i cechy dzienników i tygodników*, Wrocław 1992; M. Ordyłowski, *Prasa dolnośląska 1945–1948*, [w:] *Oblicza prasy Ziemi Zachodnich w latach 1945–2012*, Zielona Góra 2013, s. 235–243; M. Pękalska, *Dodatki do prasy dolnośląskiej lat 1945–1953 – charakterystyka zawartości i analiza formalna*, [w:] tamże, s. 244–263.

## Podsumowanie

Według Adama Bromberga w latach 1945–1947 na 264 zarejestrowane w Polsce profesjonalne wydawnictwa prywatne na Dolnym Śląsku działało 20, w tym 11 we Wrocławiu<sup>71</sup>. W omawianym, nieco dłuższym, okresie we Wrocławiu było około 50 instytucji prowadzących działalność nakładową. Około – gdyż na wielu edycjach wrocławskich z lat 1945–1953 nie ma informacji o wydawcy czy nakładcy. Z tej liczby, poza wieloma wydawcami przygodnymi – 13 to wydawnictwa prywatne, 3 spółdzielcze, 3 uspołecznione, 4 kościelne i 1 żydowskie. Ich nakładem ukazało się w sumie około 1300 tytułów. Szczególnie w początkowych latach (1945–1947) kilkanaście publikacji wydano w koedycji z oficynami z innych miast – „Dobra Książka” z warszawskim Wydawnictwem Jakóba Mortkowicza ogłosiła dwa tytuły S. Żeromskiego, a Wydawnictwo M. Arct współpracowało z oficynami krakowskimi – Tadeuszem Zapiórem, F. Pieczętkowskim, częstochowskim wydawnictwem Eugeniusza Sowiera. Kilka edycji, w których Wrocław widniał jako miejsce wydania, ukazało się nakładem oficyn z innych miast<sup>72</sup>. Może dziwić fakt, że we Wrocławiu nie prowadziła działalności żadna z dużych, ogólnopolskich spółdzielni wydawniczych. Mimo że wszystkie, zwłaszcza Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, miały w mieście i regionie gęstą sieć księgarską oraz własne drukarnie. „Czytelnik” – razem z Ossolineum – pozostawał współwydawcą trzech kolejnych edycji *Zasad pisowni polskiej i interpunkcji ze słownikiem ortograficznym* Stanisława Jodłowskiego i Witolda Taszyckiego<sup>73</sup>, ale były to edycje jeszcze krakowskie.

Warto pamiętać nie tylko o działalności ściśle wydawniczej poszczególnych oficyn. Sprawą, na którą zwracała uwagę i którą doceniała ówczesna opinia publiczna i prasa, była działalność kulturalno-oświatowa instytucji wydawniczych. Najaktywniejsze w tym zakresie były ogóln-

---

<sup>71</sup> A. Bromberg, *Książki i wydawcy. Ruch wydawniczy w Polsce Ludowej w latach 1944–1964. Wydanie nowe, zmienione i rozszerzone*, Warszawa 1966, s. 22 (tab. 4. *Wydawcy prywatni w latach 1945–1947 wg siedziby*).

<sup>72</sup> M.in. ważna publikacja S. Rosponda, *Skorowidz ustalonych nazw miejscowości na Ziemiach Odzyskanych*. Na karcie tytułowej informacja: Wrocław 1948 oraz: Instytut Kartograficzny i Wydawniczy „Glob”, Kraków.

<sup>73</sup> Wyd. 4 – 1945, wyd. 5 – 1946 i wyd. 6 – 1947.



napolskie spółdzielnie wydawnicze – przede wszystkim „Czytelnik”<sup>74</sup>, który miał rozbudowaną sieć dystrybucji prasy i książek, organizował biblioteki ruchome, dostarczał prasę i książki do bibliotek. Ale także spółdzielnie „Książka”, „Wiedza”, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych<sup>75</sup> oraz „Książnica – Atlas”<sup>76</sup>. Wrocławscy wydawcy prywatni aktywnie włączyli się w działalność reaktywowanego w 1946 r. Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek. Członkami Zarządu Głównego byli w latach 1948–1949 Julian Pelc z Wydawnictwa Ossolineum i Jan Piątek z „Książnicy – Atlas”<sup>77</sup>. J. Piątek był również od roku 1946 członkiem sekcji wydawców podręczników szkolnych, Jan Życzyński – sekcji wydawców podręczników do szkół zawodowych<sup>78</sup>, a Waław Bemnowicz („Dobra Książka”) w 1949 r. – członkiem sądu koleżeńskiego PTWK<sup>79</sup>.

Krótki, ośmioletni pionierski okres powojennego Wrocławia to czas intensywnego tworzenia się nowej, polskiej społeczności miasta, jej życia kulturalnego, oświatowego i naukowego. W procesie tym niezwykle ważna była działalność ludzi i instytucji budujących na Ziemiach Odzyskanych świat polskiej książki, w tym także przedstawionych w tekście wydawców i oficyjn.

## Bibliografia

### Archiwalia i materiały niepublikowane

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

- Związek Księgarzy Polskich. ZG w Warszawie: Ankiety rejestracyjne dla firm księgarskich
- Urząd Rady Ministrów. Biuro Centralnej Komisji Wydawniczej
- Centrala Spółdzielni Wydawniczych i Księgarskich
- Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk

<sup>74</sup> „Czytelnik” a *Ziemie Odzyskane*, „Słowo Polskie” 1946, nr 45, s. 4; E.P., *Przegląd prac kulturalno-oświatowych w delegaturach „Czytelnika”* [dot. delegatury we Wrocławiu], „Książka i Kultura” 1946, nr 1–3, s. 14–17.

<sup>75</sup> *Dom Książki we Wrocławiu*, „Przegląd Księgarski” 1949, nr 3, s. 22.

<sup>76</sup> *Praca oświatowa na Ziemiach Odzyskanych*, „Myśl Współczesna” 1946, nr 10, s. 69–70.

<sup>77</sup> „Przegląd Księgarski” 1948, nr 9, s. 145; 1949, nr 13, s. 7.

<sup>78</sup> „Przegląd Księgarski” 1946, nr 1, s. 15.

<sup>79</sup> „Przegląd Księgarski” 1949, nr 13, s. 145.



Archiwum Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: [akta Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum]

Zakład Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej w Warszawie:

- Archiwum Stowarzyszenia Księgarzy Polskich: Z. Arct, Pionierzy, których znałem: wspomnienia księgarza wrocławskiego z lat 1945–1949, mps 1967
- Archiwum ZKP: Ankiety ewidencyjne i statystyczne dla księgarzy
- Spuścizna F. Pieczętkowskiego: Komisja Weryfikacyjna ZKP i PTWK (1945–1949)
- Spuścizna Mieczysława Fuksiewicza

## Opracowania

Konopska Beata, Szymanek Antoni, *Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych S.A. im. Eugeniusza Romera – wrocławski oddział z lwowską tradycją*, „Rocznik Wrocławski” R. 4: 1997, s. 335–354.

Ligarski Sebastian, *Książnica Spółdzielcza „Placówka” we Wrocławiu*, „Czasopismo ZNiO” t. 16: 2005, s. 153–162.

Majkowska-Aleksiewicz Anna, Pilak Artur, *Działalność wydawnicza Dolnego Śląska w latach 1945–1950*, „Studia o Książce” t. 1: 1970, s. 185–201.

Pękańska Marta, *Odbudowa świata książki we Wrocławiu w latach 1945–1953*, [w:] *Książka biblioteka informacja. Między podziałami a wspólnotą*, t. 3, Kielce 2012, s. 139–154.

Pękańska Marta, *Wrocławskie kontynuacje krakowskich i lwowskich tradycji księgarsko-wydawniczych. Ludzie i instytucje*, [w:] *Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*, t. 9, cz. 1, Kraków 2008, s. 214–227.

Pękańska Marta, *Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1945–1953*, *Kraków – Wrocław*, [w:] *Kraków – Lwów: książki – czasopisma – biblioteki*, t. 11, Kraków 2014, s. 141–156.

Szymanek Antoni, *Od „Książnicy – Atlas” do Oddziału PPWK we Wrocławiu*, „Polski Przegląd Kartograficzny” t. 18: 1986, nr 2, s. 49–57.

Trzynadłowski Jan, *Wrocławski ośrodek wydawniczy – początki i rozwój*, „Sobótka” R. 20: 1965, nr 1a, s. 177–189.

Zbigniew Śmietana, *Kilka słów na 30-lecie działalności Oddziału Państwowego Wydawnictwa Naukowego we Wrocławiu (1951–1981)*, „Rocznik Dolnośląski” t. 9: 1985, s. 217–226.

## **Publishing movement in Wrocław in the years 1945–1953**

**ABSTRACT:** The years 1945–1953 in Wrocław were a time of reconstruction of the city and creating an entirely new community, its cultural, educational and scientific life. One of the many problems of everyday life for new residents was a lack of printed texts in Polish. Beside creation of libraries and lending libraries, a startup of publishing movement was very important. It was started by about 50 institutions – professional publishing houses, bookshops, but also societies, educational institutions, offices, political parties, and finally the authors themselves or their families. The most important role among them was played by private institutions.

**KEYWORDS:** 1945–1953; publishing houses; publishing movement; Wrocław.

